Selma Akalın [1]

Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Çalışan Rehber Öğretmenlerin Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Gereksinimleri

Özet

Bu çalışmanın amacı, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerini ve gereksinimlerini belirlemektir. Bu amaçla 8 rehber öğretmen ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen rehber öğretmenlerin okullarında bir ya da birden fazla özel gereksinimli çocuk bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin bilgi ve beceri sınırlılıkları olduğunu göstermektedir. Ayrıca kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak, "özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri", "eğitsel değerlendirme yapma ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı-BEP hazırlama", "davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirleme" ve "kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirmede okul öncesi öğretmenine bilgi ve yardım" konularında gereksinimleri olduğu belirlenmiştir Bulgular alanyazın ve Türkiye'deki kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitimi, kaynaştırma, rehber öğretmenler, görüşler ve gereksinimler, nitel araştırma, derinlemesine görüşme

Giriş

Okul öncesi eğitim, 36-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin ve uyarıcı çevre imkanları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini destekleyen ve ilköğretime hazırlayan temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan eğitim sürecidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011). Bu dönemdeki çocuklara verilen eğitiminin genel amaçları; çocukların beden, zihin ve duygu gelişiminin ve iyi alışkanlıklar kazanmasının sağlanması, bu yaş çocukların ilkokula hazırlanmaları, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamının yaratılması ve çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarının sağlanması olarak sıralanmaktadır (MEB, 2013).

[1] Ph.D., Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü. Ankara, Türkiye, e-posta: akalinselma@gmail.com

Okul öncesi dönem, yaşamın temelidir ve bu dönemde çocuğun öğrenme hızı çok yüksektir (MEB, 2013). Her yaş grubunun genel gelişim özellikleri o yaş grubundaki tüm çocuklar için ortak olmakla birlikte her çocuğun kendine özgü bireysel farklılıkları vardır ve eğitim programlarının da bu farklılıkları dikkate alması gerekir. Bu çerçevede normal gelişim gösteren çocukların yanı sıra özel gereksinimli küçük çocuklara yönelik olarak da bazı düzenlemeler yapılmakta; okul müdürleri, öğretmenler ve okuldaki diğer personelin de "özel eğitim gerektiren çocukların eğitimi için gerekli önlemleri" almaları gerekmektedir (MEB, 2004).

Türkiye'de okul öncesinde kaynaştırma 1997 yılında çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 2006 yılında çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesi ile başlatılmıştır (MEB, 2012). Bu yasal düzenlemelere göre, tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren küçük çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunludur ve bu eğitim, çocuğun gelişim ve bireysel özellikleri dikkate alınarak, özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilmektedir (MEB, 1997). Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için zorunlu öğrenim; okul öncesi eğitim döneminden başlayıp ortaöğretim süresini de kapsayan eğitim ve öğretim süreci olarak ifade edilmektedir (MEB, 2012). Buna göre, özel eğitime ihtiyacı olan çocukların okul öncesi eğitimlerini, öncelikle okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamaları kapsamında yetersizliği olmayan akranları ile aynı sınıfta veya özel eğitim sınıflarında sürdürmeleri esas olarak kabul edilmektedir.

Kaynaştırma özel gereksinimli öğrencilerin uygun öğretim desteğiyle normal eğitim sınıflarına yerleştirilmesi uygulamasıdır (Osborne ve DiMattia, 1994). Alanyazında kaynaştırma *"özel gereksinimli öğrencinin gerekli destek hizmetler sağlanarak, tam ya da yarım zamanlı olarak kendisi için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan normal eğitim sınıflarında eğitim görmesi"* olarak tanımlanmaktadır (Kırcaali-İftar, 1992, s.45). Kaynaştırma eğitimiyle erken çocukluk döneminden başlayarak özel gereksinimli bireylerin sosyal kabulü ve topluma kazandırılması hedeflenmektedir (Metin, 1997). Normal eğitim ortamında eğitim gören özel gereksinimli çocuklar, normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte aynı ortamlarda eğitim almakla, etkileşimi, iletişim kurmayı, arkadaşlık geliştirmeyi, birlikte çalışmayı ve bireysel olarak güçlü ve zayıf oldukları alanlarda birbirlerine yardımcı olmayı öğrenmektedirler (Stainback ve Stainback, 1992: Akt. Alver, Bozgeyikli ve Işıklar, 2011).

Dünyada özel gereksinimli bireylerin eğitimine ilişkin ilk sistemli çabalar 16.yüzyıla kadar uzanmaktadır (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Türkiye'de ise özel eğitime ilişkin ilk yasal adımlar 2919 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası" ile atılmış (MEB, 1983), ardından çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de daha kapsamlı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (MEB, 1997). Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin eğitimine ilişkin bir diğer önemli gelişme 1955 yılında yaşanmış, bu tarihte ilk olarak özel eğitime muhtaç çocukları incelemek amacı ile Ankara Demirlibahçe İlkokulu'nda "Psikolojik Servis Merkezi" adı altında bir merkez açılmıştır (Şahin, 2003). Bu merkez, şu anda tüm illerimizde bulunan ve özel eğitim hizmetlerinin bir bütünlük içinde yürütülmesinde önemli görevler üstlenen "Rehberlik Araştırma

Merkezleri"nin de temelini oluşturmuştur (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Psikolojik Servis Merkezi'nin çalışmaları sürerken, çıkarılan "Rehberlik Araştırma Merkezleri Yönetmeliği" ile de rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine hız verilmiştir (MEB, 1968).

Halen okullarda yürütülmekte olan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin genel çerçevesi "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği" (MEB, 1985) ve "Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Yönetmeliği" (MEB, 2001) ile çizilmiş, bu yönetmeliklerde ayrıca rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine yönelik olarak okul personeli ve rehber öğretmenlerin görev ve sorumlukları da belirlenmiştir. Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2001), rehber öğretmen (psikolojik danışman), "eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servisleri ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde öğrencilere rehberlik ve psikolojik danışma hizmeti veren, üniversitelerin rehberlik ve psikolojik danışma ile eğitimde psikolojik hizmetler alanında lisans eğitimi almış personel" olarak tanımlanmakta, rehberlik ve psikolojik danışma servisi ise "eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürüten servis" olarak tanıtılmaktadır. Yönetmelikte rehber öğretmenlerin okul çağındaki özel gereksinimli olan ve olmayan tüm çocuklara yönelik olarak yürüttükleri rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri ise şu şekilde sıralanmaktadır; a) il çerçeve programını temel alarak okulunun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri programını sınıf düzeylerine, okulun türüne ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre hazırlamak, b) rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin öğrenci gelişim dosyalarını ve diğer gerekli kayıtlan tutmak, ilgili yazışmaları hazırlamak ve istenen raporları düzenlemek, c) ailelere, öğrencilere, sınıf rehber öğretmenlerine ve gerektiğinde diğer okul personeline yönelik hizmet alanına uygun toplantı, konferans ve panel gibi etkinlikler düzenlemek ve d) okulda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin komisyonlara ve toplantılara katılmak, gerekli bilgileri vermek, görüşlerini belirtmek.

Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre, rehber öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik yürüttükleri rehberlik hizmetleri, "okulda özel eğitim gerektiren öğrenci varsa veya kaynaştırma eğitimi sürdürülüyorsa, bu kapsamdaki öğrencilere ve ailelerine gerekli rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin rehberlik ve araştırma merkezinin iş birliğiyle yürütülmesi" olarak açıklanmaktadır (MEB, 2001). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin "eğitim tür ve kademelerindeki özel eğitim hizmetleri" başlığı altında da okul öncesi dönemdeki özel eğitim hizmetlerinden ve okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin görev ve sorumluluklarından bahsedilmektedir (MEB, 2012). Buna göre, rehber öğretmenlerin bulunduğu okul ya da kurumlarda yürüttükleri rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yanı sıra özel eğitime ilişkin olarak da bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevler; a) Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin ailelerine yönelik aile eğitimi hizmetlerini planlamak, yürütmek ve gerektiğinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak, b) Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin bireysel gelişimini değerlendirmek üzere formlar hazırlanmasında BEP (Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı) geliştirme birimiyle, öğretmenler ve ilgili personel ile iş birliği yapmak, c) Öğretmenler ve ailelerle iş birliği yaparak öğrenciler için bireysel gelişim raporu düzenlemek ve ç) Öğrencilerin eğitim

ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla rehberlik ve danışma hizmetleri yürütme komisyonu, BEP geliştirme birimi, izleme ve yöneltme kurulu ile öğretmenlerle iş birliği yapmak, şeklinde sıralanmaktadır.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisleri, ilköğretimden ortaöğretime kadar, tüm kademelerdeki genel ve özel eğitim okullarında hizmet vermekte, bu servislerde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürüten en az bir rehber öğretmen bulunmaktadır. Son yıllarda rehberlik servisleri okul öncesi eğitim kurumlarında da açılmış, 1999 yılında çıkarılan MEB'e Bağlı Okul ve Kurumların Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik'te değişiklik yapılarak, 2011 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile de rehber öğretmenler okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapmaya başlamışlardır (MEB, 1999). Bu tarihten itibaren okul öncesi eğitim kurumlarında hem normal gelişim gösteren çocuklar hem de özel gereksinimli çocuklar okul rehberlik servisinin hizmetlerinden doğrudan yararlanmaktadırlar.

Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli küçük çocukların gelecekte toplumsal yaşamın bir parçası olabilmeleri için başarılı bir kaynaştırma eğitiminden geçmeleri gerekmekte, bu eğitimin eksiksiz bir şekilde verilebilmesi için de destek özel eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanabilmeleri gerekmektedir. Destek özel eğitim hizmetleri sınıf dışında bireysel ya da küçük grup eğitimine yönelik kaynak oda, çocuğa yönelik sınıf içi yardım ve özel eğitim danışmanlığı olarak sıralanmaktadır (Batu ve Topsakal, 2003). Bu hizmetlerden ilk ikisi özel eğitim uzmanı tarafından doğrudan çocuğun kendisine verilen hizmetlerdir. Özel eğitim danışmanlığı ise danışmanlık konusunda bilgi ve beceri sahibi olan bir özel eğitim öğretmeni ya da rehber öğretmen tarafından sınıf öğretmenine sunulan dolaylı bir hizmet biçimidir (Kırcaali-İftar ve Uysal, 1999). Öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerin davranış sorunlarını gidermek, belli derslerde yaşayabilecekleri güçlükleri yenmek, bireysel eğitim programı hazırlamak ya da eğitsel değerlendirme konusunda yardım ve destek almak amacıyla özel eğitim danışmanına başvurabilmektedirler (Kampwirth, 1999: Akt. Batu ve Topsakal, 2003). Özel eğitim danışmanlığının dolaylı olması ve sınıf öğretmenine danışmanlık sağlayarak gerçekleştirilmesi, öğretmenlerin sorunlarla baş etmede değişik çözüm önerilerini öğrenmelerine ve uygulamalarına olanak sağlamasının yanı sıra ilerde bu tür sorunlarla tekrar karşılaştıklarında kendilerinin sorunlarla başa çıkabilmeleri olasılığını da artırmaktadır (Kırcaali-İftar ve Uysal, 1999). Dolayısıyla, rehber öğretmenlerin hem okuldaki özel eğitim ve rehberlik hizmetlerini yürütmeleri hem de kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak öğretmenlere özel eğitim danışmanlığı yapmaları beklenmektedir.

Ülkemizde, okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocukların akranlarıyla aynı eğitim ortamlarında eğitim almalarına ilişkin yasaların çıkarılmasıyla birlikte gittikçe artan sayıda özel gereksinimli küçük çocuk okul öncesi eğitim kurumlarına yerleştirilmeye başlanmıştır. Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yapılan eğitsel ve yasal düzenlemelerle birlikte okul öncesi öğretmenlerinin yanı sıra rehber öğretmenlerin de görev ve sorumlulukları artmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, rehber öğretmenlerden özel

gereksinimli küçük çocukların gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmaların düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmeleri beklenmiş; yürütülen çalışmalarda da, sınıf öğretmenlerine, okul yöneticilerine, öğrencilere ve ailelere danışmanlık yapmak ve bu kişiler arasındaki iletişimi ve işbirliğini sağlamak rehber öğretmenlerin önemli görevlerinden biri olmuştur. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul öncesi eğitime ilişkin tüm mevzuatı incelendiğinde, 2011 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitim kurumlarına atanmalarının dışında, rehber öğretmenlerin bu okullarda yürütülen rehberlik ve danışma hizmetlerine ilişkin görev ve sorumluklarının neler olduğunu belirleyen ayrı bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Sadece, rehberlik ve psikolojik danışma ya da özel eğitim ile ilgili bazı yönetmeliklerde özel gereksinimli olan ve olmayan tüm bireylere yönelik rehberlik ve danışma hizmetlerinden bahsedilmekte (MEB, 2001) ve rehber öğretmenlerden var olan özel eğitim hizmetlerini (MEB, 2012) okul öncesi eğitim kurumlarına aktarmaları istenmektedir.

Ülkemizde, kaynaştırma uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların daha çok özel eğitim öğretmenleri, sınıf öğretmenleri veya okul öncesi öğretmenleri ile yürütüldüğü görülmektedir. Buna karşın konuya ilişkin alanyazında rehber öğretmenlerle yürütülen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda da ilkokul kademesindeki rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri (Özengi, 2009) ile rehber öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları (Alver, Bozgeyikli ve Işıklar, 2011) ve öz-yeterlik algıları incelenmiştir (Yüksel, Diken, Aksoy ve Karaaslan, 2012). Sadece bir çalışmada (Aliyev, Erguner-Tekinalp, Ulker ve Shine-Edizer, 2012), okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan psikolojik danışmanlar ile okul yöneticilerinin bu kurumlardaki yeni açılan rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin işleyişine ilişkin görüşleri incelenmiş ve okul öncesi eğitim kurumlarındaki rehberlik ve danışma hizmetlerinin ilk ve orta öğretim düzeyindeki işleyişten farkı ile bu hizmetlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Buna karşın, okul öncesi eğitim kurumlarındaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorumlulukları giderek artan rehber öğretmenlerin kaynaştırmayla ilgili yaşadıklarına ve özel eğitimde rehberlik ve danışma hizmetlerini yerine getirmedeki gereksinimlerine ilişkin yurtiçinde yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa okul öncesi eğitimde kaynaştırma uygulamalarının yürütülmesinde etkin bir rolü bulunan rehber öğretmenlerin özel eğitim hizmetlerine ilişkin bilgi ve becerilerinin arttırılması gerekmektedir. Dolayısıyla rehber öğretmenlerin bu yöndeki mesleki gelişimlerini artırmaya yönelik çalışmalara geçmeden önce kaynaştırma uygulamalarına ilişkin ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda bu araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitimde;

1. Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görev ve sorumlukları nelerdir?
3. Kaynaştırma uygulamalarını yürütmede karşılaştıkları güçlükler ve sorunlar nelerdir?

4. Özel gereksinimli çocuklar ile risk altındaki çocuklara yönelik yaptıkları çalışmalar nelerdir?
5. Kaynaştırma uygulamalarının başarısını arttırmaya yönelik önerileri ve beklentileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel bir durum çalışmasıdır. Bu çalışmada, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerini ve gereksinimlerini belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerden elde edilen nitel veriler, Nvivo-9 bilgisayar programı kullanılarak, tümevarım analizi tekniği ile analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada Ankara'daki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan 8 rehber öğretmenden veri toplanmıştır. Çalışma grubunda biri erkek, yedisi kadın olmak üzere toplam sekiz rehber öğretmen yer almaktadır. Rehber öğretmelerin yaş ortalaması 38 (ranjı= 32- 47) ve öğretmenlik deneyimleri ortalama 14 yıldır (ranjı= 9-19), sekiz rehber öğretmenin hepsi de 2 yıldır okul öncesi eğitim kurumunda çalışmaktadır. Bir okulda ortalama 186 çocuk olmak üzere sekiz okulda toplam 1500 çocuk bulunmaktadır. Bir okulda ortalama üç çocuk olmak üzere sekiz okulda toplam 27 özel gereksinimli çocuk ile bir okulda ortalama iki çocuk olmak üzere sekiz okulda toplam 13 özel gereksinimli olma riski taşıyan çocuk bulunmaktadır. Araştırmaya katılan rehber öğretmenlerin ve çalıştıkları özel gereksinimli çocukların özellikleri Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1
Rehber Öğretmenlerin ve Çocukların Özelliklerinin Sayı ve Yüzdeleri

Mezun olduğu bölüm*	**f**	**%**
PSK, PDR, EPH	4	50
Diğer (EPÖ, EYP, YE)	4	50
Aldığı hizmetiçi eğitim/ kurs ve seminerler	**f**	**%**
BEP Hazırlama	6	75
Özel Eğitim	5	63
Kaynaştırma	4	50
Öğrenme Güçlüğü	2	25
Özel Eğitim Öğretmenlik Sertifikası	1	13
Yetersizlik türlerine göre özel gereksinimli çocuklar	**f**	**%**
Zihinsel yetersizlik	10	37
Otizm	8	30
İşitme engeli	3	11
Çoklu yetersizlik	2	7
Dil ve konuşma bozukluğu	2	7
Fiziksel yetersizlik	2	7

** PSK: Psikoloji, PDR: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, EPH: Eğitimde Psikolojik Hizmetler EPÖ: Eğitim Programları ve Öğretimi, EYP: Eğitim Yönetimi ve Planlaması, YE: Yetişkin Eğitimi*

Verilerin Toplanması

Rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerini ve gereksinimlerini belirlemek amacıyla görüşme soru formu hazırlanmıştır.

Rehber Öğretmen Görüşme Formu: Bu form ile sekiz rehber öğretmenle derinlemesine görüşme yapılarak rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve gereksinimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Formda yer alan soruları belirlemek için öncelikle ilgili alanyazın taranmıştır. Bu amaçla, daha önce okul öncesi eğitimde kaynaştırma uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar (Çolak ve Uzuner, 2004; Gök ve Erbaş, 2011; Kapçı, Acarlar ve Küçüker, 2003; Orhan, 2010; Özengi, 2009; Şen, 2003; Varlıer ve Vuran, 2006; Yavuz, 2005) incelenerek yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır. Belirlenen sorular alandan bir uzman tarafından incelenmiş ve soruların ifadesi ve içeriğine ilişkin verilen öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak üç bölümden oluşan forma son şekli verilmiştir. Formun ilk bölümünde rehber öğretmen ve özel gereksinimli çocukların demografik bilgilerine ilişkin sorular yer almaktadır. Formun ikinci bölümü a) rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin düşünceleri, b) Türkiye'deki kaynaştırma uygulamalarının başarılı olup olmadığı yönündeki görüşleri, c) okul öncesi eğitim kurumlarında çalışırken üstlendikleri görev ve sorumluklar, d) kaynaştırma kararı verilen çocuklar için yapılan çalışmalar, e) kaynaştırma kararı olmayan ancak özel gereksinimli olduğu düşünülen (risk altındaki) çocuklar için yürütülen çalışmalar ve f) kaynaştırma uygulamalarının başarısını artırmak için öneri ve beklentileri olmak üzere açık uçlu altı sorudan oluşmaktadır. Her bir soruya ilişkin olarak gerektiğinde ek (sondaj) sorularla da rehber öğretmenlerden ayrıntılı cevaplar alınmaya çalışılmıştır. Görüşme formunun üçüncü bölümünde ise, alanyazın temel alınarak, rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamaları sırasında güçlük çekebilecekleri konuları içeren 14 maddelik iki liste sunulmuştur. Rehber öğretmenlerden birinci listeyi kullanarak kendilerini yeterli ya da yetersiz gördükleri konuları belirtmeleri, ikinci listeyi kullanarak da öncelikli olarak bilgiye gereksinim duydukları konuları önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Rehber öğretmenlerle yapılan görüşmeler ortalama 37 dakika (ranj: 25-60) sürmüş, sekiz öğretmenle toplam 294 dakikalık görüşme kaydı yapılmıştır. Tüm görüşmeler, özel eğitim doktorası bulunan ve nitel çalışmalar konusunda deneyimli olan araştırmacı tarafından, her rehber öğretmenin çalıştığı okulda, öğretmen için uygun olan gün ve saatte, rehberlik servisinde, rehber öğretmenin masasında karşılıklı oturma düzeninde gerçekleştirilmiştir. Her katılımcı için bir kod numarası (RÖ1, RÖ2, RÖ3 gibi) verilmiş, her görüşme oturumu odyo-teyp kullanılarak kayıt edilmiştir. Görüşme formu kullanılarak elde edilen veriler üzerinde yapılan analiz işleminde, rehber öğretmenlerin %50'sinden (4 kişi) fazlasının güçlük çektikleri konuların, öğretmenlerin gereksinimlerini yansıtacağı kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri, nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde toplanan verilerin kavramlarının belirlenmesi ve kavramların bir sistem içerisinde düzenlenerek açıklanması ve temaların oluşturulması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Bu çalışmada, yapılan içerik analizinde veri

kaybının yaşanmaması ve ilişkileri daha açık ifade edebilmek için NVivo-9 nitel veri analizi paket programı kullanılmıştır. Program kullanılarak analizlerin yapılması, araştırmacının verilere daha yakın durmasını sağlaması bakımından araştırmanın güvenirliğini artıran bir durum olarak değerlendirilmiştir (Kuş, 2007). Araştırmada veriler analiz edilirken aşağıdaki işlem basamakları izlenmiştir. İlk olarak, araştırmacı tarafından RÖ1, RÖ2, RÖ3 gibi kodlanan 8 rehber öğretmenle (RÖ) yapılan tüm görüşmelerin ses kayıtları ayrı dosyalar halinde elektronik ortama (Nvivo-9 bilgisayar programına) aktarılmış ve ardından analizler bu program üzerinden yürütülmüştür. Kullanılan yazılım aracığıyla, ses kayıtları tek tek dinlenerek rehber öğretmenlerin verdiği cevaplar araştırmanın alt problemleri çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Program aracılığıyla ses kayıtları üzerinde ilgili söylemler işaretlenmiş ve bu söylemlere ilişkin kodlamalar (free node) yapılmıştır. Bu kodlar daha sonra ortak özelliklerine göre gruplar altında toplanmış ve böylece temalar (node) belirlenmiştir. Oluşturulan bu kodlar ve temalar araştırmacı ile nitel çalışmalar konusunda deneyimli bir özel eğitim doktora öğrencisi tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Bu süreçte, katılımcı sayısının %20'sini oluşturan 2 görüşme dosyası yansız olarak oluşturulan temalar ve bu temalarla ilişkilendirilen söylemler (rehber öğretmen kodları/frekanslar) açısından karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada görüş ayrılığı olan kategoriler ve kodlamalar tekrar gözden geçirilmiş, ortaya çıkan anlaşmazlıklar tartışılarak giderilmiş ve böylece kategoriler ve alt kategoriler oluşturularak elde edilen temalar üzerinde uzlaşma sağlanmıştır (Lincoln & Guba, 1985). Araştırmanın güvenirlik hesaplamasında Tawney ve Gast'ın (1984) önerdiği, [(Görüş Birliği) / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] x 100 formülü kullanılmıştır. Miles ve Huberman'a göre (1994), güvenirlik hesaplarının %70 ve üzerinde çıkması, nitel araştırmalar için güvenilir kabul edilmektedir. Bu çalışmada hesaplanan güvenirlik katsayısı, %97 olarak bulunmuş ve belirlenen kategorilerin yüksek oranda tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bulgular

1. Nitel bulgular

Yapılan analizler sonucunda çalışmanın nitel kısmında 8 tema ve bu temalara bağlı toplam 33 alt tema belirlenmiştir. Çalışmada, rehber öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda toplanan verilerin tümevarımsal analizi ile elde edilen sekiz tema aşağıda sıralanmıştır:

- Kaynaştırma uygulamalarının yararı,
- Kaynaştırma uygulamalarının başarısı,
- Kaynaştırma uygulamalarını etkileyen faktörler,
- Okul çapında yürütülen kaynaştırma uygulamaları,
- Kaynaştırma kararı olan (tanılı) çocuklara yönelik çalışmalar,
- Risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalar,
- Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yaşanan sorunlar ve güçlükler,
- Kaynaştırma uygulamalarının başarısına yönelik öneriler ve beklentiler.

Verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan sekiz tema üç ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar a) rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri, b) okul öncesi eğitim kurumlarında yürütülen kaynaştırma uygulamaları ve c) kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri olarak sıralanmaktadır. Üç başlıkta incelenen tema ve alt temalara ilişkin analiz sonuçları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

a) Okul öncesi eğitimde yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşler

Verilerin analizi sonucunda, ilk olarak rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitimde yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri genel bir başlık altında toplanmış, bu başlık altında da üç ana tema yer almıştır. Bu temalar; rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının yararına ilişkin görüşleri, kaynaştırma uygulamalarının başarısına ilişkin görüşleri ve kaynaştırma uygulamalarını etkileyen faktörler olarak sıralanmaktadır. Bu gruptaki tema ve alt temalar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

Okul öncesi eğitimde yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşler

I-Kaynaştırma uygulamalarının yararı		**(f)**	**%**
1	Kaynaştırma özel gereksinimli çocuklar için yararlı/ gerekli	8	100
II-Kaynaştırma uygulamalarının başarısı		**(f)**	**%**
1	Kaynaştırma uygulamaları başarısız/yetersiz	6	75
2	Kaynaştırma uygulamaları kısmen başarılı/kısmen yeterli	2	25
III- Kaynaştırma uygulamalarını etkileyen faktörler		**(f)**	**%**
1	Okula ilişkin faktörler (idareciler, öğretmenler, fiziksel koşullar)	6	75
2	Özel gereksinimli çocuğa ilişkin faktörler	5	63
3	Ailelere ilişkin faktörler	4	50

Araştırmada, kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşler başlığı altında ele alınan birinci tema, **kaynaştırma uygulamalarının yararı**na ilişkin görüşleri içermektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, rehber öğretmenlerin hepsi (%100) kaynaştırma uygulamalarının gerekli olduğunu ve özel gereksinimli olan küçük çocuklar için kaynaştırmanın yararlı olduğunu düşünmektedirler. Buna göre, okul öncesi dönemde kaynaştırma erken tanı, problem davranışlara müdahale, ilkokula geçiş ve okula ön hazırlık becerileri (f=1) ile günlük yaşam ve öz-bakım becerileri açısından (f=1) önemli görülmektedir. Kaynaştırma ayrıca, okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocukların erken yaşta eğitime başlamaları (f=1), bireysel farklılıklarına göre eğitim verilmesi (f=1), okul öncesinde grup eğitimi almaları (f=1), doğal koşullarda yaşıtlarından öğrenmeleri (f=2) ve sosyalleşmeleri için de (f=3) önemli görülmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemde kaynaştırmanın yararlı olduğu (f=1), koruyucu ve önleyici rehberlik açısından da gerekli olduğu (f=1) düşünülmektedir. Örneğin rehber öğretmenlerden biri (Ö1), *"erken tanının önemli olduğunu düşünüyorum, ilkokula başlayacak olan öğrencinin, özel eğitim gereksinimi varsa, okul öncesinde birçok sorunun öncesinde halledilebileceğini, davranış sorunlarının sınıf içerisinde daha belirgin hale geldiğini ve okula uyum konusundaki davranışlarının ilk başta okul öncesi kurumda başladığını, uyum sürecindeki yaşanan zorlukların burada atlatılabileceğini, okula hazır bir hale getirilme sürecinde okul öncesinin önemli olduğunu düşünüyorum"* sözleriyle kaynaştırmanın yararlarına açıklık getirmiştir.

Verilerin analizi sonrasında ortaya çıkan ikinci tema rehber öğretmenlerin **kaynaştırmanın başarısı**na ilişkin görüşleriyle ilgilidir. Rehber öğretmenlere kaynaştırma uygulamalarının başarılı olup olmadığı sorulduğunda grubun büyük çoğunluğu (%75) kaynaştırma uygulamalarını başarısız bulduklarını belirtmişlerdir. Buna gerekçe olarak, rehber öğretmenler okulların fiziksel koşullarının yetersiz olmasını (f=1); idarecilerin, rehber öğretmenlerin (f=1) ve okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma konusundaki bilgi ve beceri eksikliklerini (f=4); veli, sınıf öğretmeni ve rehber öğretmen arasında işbirliği olmamasını (f=2) ve olumsuz öğretmen tutumlarını (f=2) sıralamışlardır. Benzer şekilde, kaynaştırma uygulamalarını kısmen yeterli ya da kısmen başarılı bulan rehber öğretmenler de (%25) çalışmaların henüz yeni olduğunu (f=1); öğretmenlerde hemen tanı koyma ve etiketleme eğilimi gibi (f=1) uygulamada bazı eksiklikler olduğunu ifade etmişlerdir. Kaynaştırma uygulamalarının başarısız olduğunu düşünen rehber öğretmenlerden biri (Ö8), "iyi niyetli çabaların" olduğunu ancak bu çabaların kaynaştırma uygulamalarını başarıya ulaştırmada yetersiz kaldığını; *"Çok iyi niyetli çabalar diyebilirim. Herkes çok iyi niyetle uğraşıyor, ama şöyle tepeden bakarsan -hayır- başarılı değil. Koşullarımızdan dolayı başarılı değil."* sözleriyle dile getirmiştir.

Araştırmada, verilerin analizi sonucu ortaya çıkarılan üçüncü tema ise **kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen faktörler**le ilgilidir. Rehber öğretmenlerin %75'i, kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen en önemli faktörün, "okula ilişkin faktörler" olduğunu düşünmektedir. Okula ilişkin faktörler ise; okul yöneticileri, öğretmenler ve okulun fiziksel koşulları vb. gibi özelliklerdir. Buna göre, idarecilerin rehberlik servisinin işleyişine ilişkin olumsuz yaklaşımları (f=1), idarecilerin ve öğretmenlerin (rehber öğretmenlerin ya da okul öncesi sınıf öğretmenlerinin) kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumları (f=2), sınıf öğretmeninin özel gereksinimli çocuğu kabul etmemesi (f=2) ve idarecilerin ve öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve beceri eksiklikleri (f=3) kaynaştırmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Okulun fiziksel koşullarının yetersizliği (f=1); yardımcı personelin olmaması (f=2) ve sınıfların kalabalık olması da (f=3) kaynaştırmanın başarısını olumsuz yönde etkileyen diğer faktörlerdir. Rehber öğretmenlerin yarıdan fazlası (%63) özel gereksinimli çocuğa ilişkin faktörlerin de kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkilediğini düşünmektedir. Rehber öğretmenlerin görüşlerine göre, özel gereksinimli çocuğun yaşı (f=1) engelin türü ve derecesi (f=3), engelin görünürlüğü (f=1) ve problem davranışları (f=2) kaynaştırmayı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Son olarak rehber öğretmenlerin %50'si kaynaştırma uygulamalarının başarısında ailelerin de önemli bir payı olduğunu düşünmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailenin çocuğu kabulü (f=3), ailenin bilinçli olması ya da olmaması veya kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve becerileri (f=1) kaynaştırmanın başarısında önemli rol oynamakta; diğer ailelerin kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve tutumları da (f=1) kaynaştırmayı olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu tema altındaki tüm görüşler irdelendiğinde kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen en önemli faktörün tutumlar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, bu konuda rehber öğretmenler, *"Öğretmen ve yönetim bu olaylara sıcak bakıyorsa, bilinçlilik düzeyleri bu konuda yüksekse tabiki daha verimli bir*

çalışma oluyor -özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarla" (Ö4) ve *"Öğretmenin kabulü de çok önemli, bunu isterse, öğretmen tüm velileri ikna edebilir, hiç bir sıkıntı yaşanmamasını öğretmen sağlayabilir. Veli hazırdır buna, öğretmende bitiyor diye düşünüyorum"* (Ö5) diyerek kaynaştırmaya ilişkin tutumlara dikkat çekmişlerdir.

b) Rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitimde yürüttükleri kaynaştırma uygulamaları

Araştırmada, verilerin analizi sonucunda, okul öncesi eğitimde rehber öğretmenler tarafından yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak da bilgi toplanmıştır. Okul öncesi eğitimde kaynaştırma uygulamaları, okul çapında yürütülen kaynaştırma çalışmaları ile rehber öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla ya da özel gereksinimli olma riski taşıyan çocuklarla yaptıkları çalışmalar olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarında yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin çıkarılan tema ve alt temalar Tablo 3'te sıralanmıştır.

Tablo 3

Okul öncesi eğitimde yürütülen kaynaştırma uygulamaları

IV-Rehberlik servisince okul çapında yürütülen kaynaştırma uygulamaları		**(f)**	**%**
1	Rehber öğretmenin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görev ve sorumlulukları	6	75
2	Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin okulda sene başında yapılan hazırlıklar	5	63
3	Yıl içi kaynaştırma uygulamaları, kaynaştırma çalışmaları	5	63
4	Rehberlik servisi tarafından RAM'larla yapılan çalışmalar	4	50
V-Kaynaştırma kararı alan (tanılı) çocuklara yönelik çalışmalar		**(f)**	**%**
1	Çocuğun ailesi ile yapılan çalışmalar	8	100
2	Okul öncesi öğretmeni ile yapılan çalışmalar	7	88
3	Çocuğun kendisiyle yapılan çalışmalar	6	75
4	Akranlarla yapılan çalışmalar	6	75
6	Diğer ailelerle yapılan çalışmalar	6	75
7	Okul yönetimiyle yapılan çalışmalar	5	63
VI-Risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalar		**(f)**	**%**
1	Risk altındaki çocuklarla yapılan çalışmalar	7	88
2	Kaynaştırma kararı olmamasının çocuk ve ailesi açısından önemi	7	88
3	Kaynaştırma kararı olmamasının öğretmen açısından önemi	5	63

Rehber öğretmenlerin görüşlerinden yola çıkılarak oluşturulan dördüncü tema **okul çapında yürütülen kaynaştırma uygulamalarını** içermektedir. Bu tema adı altında; okul öncesi eğitim kurumlarındaki rehber öğretmenlerin görev ve sorumlulukları, okulda sene başında yapılan hazırlıklar ve okul genelinde yıl içinde yürütülen kaynaştırma çalışmaları ile RAM'larla yapılan çalışmalar yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre, rehber öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%75), okul öncesi eğitim kurumlarındaki rehberlik servislerinin işleyişi içinde kendi görev ve sorumlulukları hakkında görüş bildirmiştir. Buna göre, okul öncesi eğitim kurumlarındaki rehber öğretmenler, okul ile veliler arasında iletişim ve işbirliğini sağlamakta, veli görüşmeleri yapmakta ve toplantılar düzenlemektedirler (f=4). Rehber öğretmenler ayrıca, kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde, BEP ekibini oluşturarak BEP toplantıları yapmak (f=2), özel gereksinimli çocuklar için BEP hazırlamak (f=3), sınıf gözlemleri ve değerlendirmeler yoluyla özel gereksinimli çocuğu izlemek ve gelişimini takip etmek (f=2) gibi görev ve sorumlukları da yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Rehber öğretmenlere, kaynaştırma

uygulamalarına ilişkin olarak, sene başında okul genelinde yapılan hazırlıklar da sorulmuş ve rehber öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%75) sene başında okul genelinde, özel bir hazırlık yapılmadığını; ancak özel gereksinimli çocuk okula geldikten sonra, gerektiğinde ve çocuğun ihtiyacına göre bazı düzenlemeler yapıldığını ifade etmiştir. Rehber öğretmenlerin bir kısmı (%63) da bu düzenlemeleri; gerektiğinde okul veya sınıf çapında fiziksel düzenlemeler yapılması (f=3), sınıf mevcutlarının düzenlenmesi (f=2), öğretmenlere kaynaştırma hakkında bilgi verilmesi (f=1) ve kaynaştırma öğrencilerinin velileri ile toplantı yapılması (f=1) olarak sıralamışlardır. Rehber öğretmenlere yıl içinde yapılan kaynaştırma çalışmaları sorulduğunda ise, bu konuda beş öğretmen (% 63) görüş bildirmiştir. Bu görüşlere göre, rehber öğretmenler yıl içinde, kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde, özel gereksinimli çocuğun velisi ve sınıf öğretmeninin katılımıyla BEP toplantıları düzenlemekte, aile görüşmeleri yaparak çocuğun gelişimini değerlendirmektedirler (f=4). Rehber öğretmenlerden çok azı okul öncesi sınıf öğretmenleri ile işbirliği yapmakta (f=3), çocukları izleyerek gelişimlerini değerlendirmekte (f=2) ve öğretmenlere sınıf içi uyarlamalarla ilgili önerilerde (f=1) bulunmaktadır. Sadece bir rehber öğretmen özel eğitim öğretmeni ile görüşmeler yapmakta, diğerleri ise (f=7) özel eğitim kurumları ile işbirliği sağlayamamakta ya da özel eğitim öğretmenleri ile hiç görüşememektedir. Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) ile yürütülen çalışmalar sorulduğunda ise, rehber öğretmenlerin yarıdan fazlası (% 63), RAM'larla belirli ve düzenli bir çalışma yapmadıklarını dile getirmektedir. Yapılan çalışmalar da sadece yasal süreçlerin izlenmesi, bu amaçla çocuğun değerlendirilmesi ve tanı alma sürecinin RAM'larla birlikte yürütülmesinden oluşmaktadır (f=4). Sonuç olarak, tüm bu süreçte aslında, kaynaştırma uygulamalarının yürütülmesinde, rehber öğretmenlerin çok yalnız kaldıklarını ve çabalarının da öğretmen ve aile arasında iletişim kurmakla sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumu, rehber öğretmenlerden biri (Ö7), *"Daha çok aile ile öğretmen arasında bir köprü vazifesi görüyorum aslında. Ailenin -sınıfta neler yapılıyor konusundaki- beklentileri konusunda biraz daha gerçekçi olması için bilgilendiriyorum. Öğretmene aynı şekilde, hani 'biraz daha yavaş gidelim', ya da 'şu konuda çocuğun önceliği budur, önceliği bu amaca verelim' vb. gibi önerilerde bulunuyorum"* sözleriyle açıklamaktadır.

Verilerin analizinden elde edilen beşinci tema, okul öncesi eğitimde yürütülen kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde, rehber öğretmenlerin **özel gereksinimli çocuklara yönelik yaptıkları çalışmalarla** ilgilidir. Bu tema, tanılı ya da kaynaştırma kararı olan çocuklarla yapılan çalışmalar ile okul yönetimi, öğretmenler, akranlar ya da ailelerle yapılan çalışmaları içermektedir. Analiz sonuçlarına göre, rehber öğretmenlerin tamamı (%100) yaptıkları kaynaştırma çalışmalarını özel gereksinimli çocuğun ailesiyle yürütmektedir. Rehber öğretmenlerin hepsi rutin aile görüşmeleri yapmakta (f=8), ayrıca iki rehber öğretmen bu görüşmelerin yanı sıra aileleri özel eğitimle ilgili kurum ve kuruluşlara da yönlendirmektedir (f=2). Rehber öğretmenlerden sadece ikisi, sınıf öğretmeni-veli ilişkilerini düzenlemeye ve ailelerin BEP toplantılarına katılımlarını sağlamaya çalışmakta ayrıca, evde yapılacak çalışmalar hakkında ailelerle görüş alış-verişinde bulunmakta ve ailelerin beklentilerini dile getirmektedir (f=2). Rehber öğretmenlerin yedisi, tanılı çocuklara yönelik olarak sınıf öğretmenleri ile bazı kaynaştırma çalışmaları yapmaktadır (% 88). Bu çalışmalar daha çok öğretmenlerle

bireysel görüşmeler yapma ve onlara kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve destek verme (f=7) şeklinde yürütülmektedir. Bazı rehber öğretmenler de okul öncesi öğretmeni ile birlikte çocuğu değerlendirmekte ve BEP yapmakta (f=1), sınıf içi düzenlemeler ve uyarlamalar konusunda öğretmene yardımcı olmakta (f=2) ve öğretmen-veli toplantılarını düzenlemektedir (f=1). Özel gereksinimli çocuğun kendisi ile yürütülen çalışmalara bakıldığında, rehber öğretmenlerin tamamı (% 100), tanı alan çocuk sınıfa girmeden önce, bu çocuğun kendisiyle herhangi bir özel çalışma ya da hazırlık yapılmadığını ifade etmiştir. Başka bir ifade ile tanı alan çocuk sınıfa ya da gruba hazırlanmamakta, geçiş ya da uyum programı uygulanmadan çocuk doğrudan sınıfın içine sokulmaktadır. Bu durumu, bir rehber öğretmen (Ö1), *" Hiçbir şey, hiçbir şey. Sadece şunu söyleyeyim, yani sınıf olarak hiçbir şey yapılmadı. Çünkü bende bir tane kaynaştırma öğrencisi vardı, raporlu olan. Bu öğrenci için sadece BEP yapıldı, başka hiçbir şey yapılmadı"* sözleriyle açıklamıştır. Diğer taraftan, rehber öğretmelerin bir kısmı da (%75), tanı almış çocuk okula geldikten ve sınıfa girdikten sonra, çocuğun kendisiyle bazı çalışmalar yapmaktadır. Örneğin; rehber öğretmenler, çocuk okula başladıktan sonra varsa kullandığı cihaz hakkında çocuğa bilgi vermekte (f=1); sınıfta çocuğu gözleyip değerlendirmekte (f=4), sınıfla beraber oryantasyon-uyum çalışması yapmakta (f=1) ve varsa problem davranışlarına sınıf öğretmeni ile birlikte müdahale etmektedirler (f=1). Akranlarla yürütülen çalışmalar kapsamında ise, öğretmenlerin çoğu (%75), sınıftaki diğer çocuklara sadece özel gereksinimli çocuk hakkında bilgi vermekte, bunun dışında akranlarla başka bir çalışma yapmamaktadır. Benzer şekilde, yine öğretmenlerin çoğu (% 75) diğer velilerle de çalışmalar yaptıklarını ifade etmektedirler. Bu çalışmalar, veli toplantısı yaparak özel gereksinimli çocuk hakkında bilgi verme (f=4) ve aile eğitimi veya seminerler (f=1) şeklinde olmakta, ya da rehber öğretmenler sınıf öğretmeninden diğer velileri bilgilendirmesini istemektedir (f=1). Okul yönetimiyle çalışma yaptıklarını söyleyen rehber öğretmenler (% 63) ise, daha çok idarecilerle bireysel görüşmeler yapmakta (f=3) ve gerektiğinde idarecilerle birlikte sınıf sayılarına bakarak kaynaştırma öğrencisinin hangi sınıfa alınacağına karar vermektedirler (f=3). Bir rehber öğretmen (Ö4), " *Pratikte yaptığımız şey şu, çocuğu tanımak. Yani idare, öğretmen ve rehber öğretmen olarak, bizim için öncelikli olan bu. Yeni bir çocuk geldiğinde, bu çocuk için neler yapılabilir diye oturup konuşuyoruz, rehberlik yürütme kurulu toplantılarımız oluyor, bilgilendirme ve uyarlama amaçlı toplantılar yapıyoruz."* sözleriyle, tanı alan çocuk okula geldikten sonra okul idaresi ve öğretmenlerle yaptıkları çalışmaları özetlemiştir.

Okul öncesi eğitim kurumlarındaki rehber öğretmenler, **özel gereksinimli olma riski taşıyan çocuklara yönelik olarak da bazı çalışmalar** yürütmektedirler. Altıncı temayı oluşturan bu grupta, risk altındaki çocuklara yönelik yapılan çalışmalar ile kaynaştırma kararının olması ya da olmamasının önemi üzerinde durulmuştur. Rehber öğretmenlerden yedisi risk altındaki çocuklarla yaptıkları çalışmalara ilişkin görüş bildirmiştir (% 88). Bu çalışmalardan en sık yapılanı, rehber öğretmenlerin risk altındaki çocukları okul ve sınıf ortamında gözlemlemesidir (f=5). Örneğin, bir rehber öğretmen (Ö7), *"Bazen çevresel faktörler, uyarıcı eksikliği olabiliyor. Bir dönem hem veliyi hem çocuğu gözlemliyorum, bu süreçte çocuğu kendim de değerlendiriyorum."* diyerek, risk altındaki çocuklar için gözlem ve değerlendirmeye yer verdiğini

belirtmiştir. Bunun yanı sıra risk altındaki çocuklara, bazı değerlendirme testleri uygulanmakta (f=1), veliye değerlendirme süreci hakkında bilgi verilmekte (f=5) ve değerlendirme sürecinde çocuğun ailesi ilgili birimlere yönlendirilmektedir (f=2). Bir taraftan da sınıf içinde stajyer öğrenciden destek alınmakta, riskli öğrenciyle ilgilenmesi ve takip etmesi istenmektedir (f=1). Risk altındaki çocuklarla yapılan ya da yapılamayan çalışmaları rehber öğretmenlerden biri (Ö1), *"Çocuk saldırgansa ve zarar verici davranışlar varsa, veli toplantılarında bilgi veriyoruz, değerlendirme sürecinde olduğunu söylüyoruz. Stajyer varsa ona yakın temasta bulunmasını öneriyoruz, ama bu süreçte BEP'li öğrenciye yapılan hiçbir şey bu çocukla yapılmıyor."* sözleriyle açık bir şekilde ifade etmiştir. Rehber öğretmenlere kaynaştırma kararı ile ilgili de bazı sorular sorulmuş ve alınan cevaplar, kaynaştırma kararının önemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konuda, rehber öğretmenlerin tamamına yakını (%88), kaynaştırma kararı olmamasının risk altındaki çocuk ve ailesi için önemli sonuçları olduğunu düşünmektedir. Rehber öğretmenlere göre, rapor ya da tanı alma süreci gecikirse ailenin çocuğu kabulü azalmakta ve aile sorunu gizlemeye çalışmakta (f=1), böylece sorunu görmezden gelerek aslında daha da büyütmektedirler (f=1). Diğer tarafta, bir sorun varsa geç kalınmakta, alınacak hizmet, destek ve yardımlar açısından çocuk bir adım geride kalmakta (f=4), kaynaştırma kararı yoksa çocuk belli haklarından yararlanamamakta (f=2) ve bu belirsizlik durumu aileler için de sıkıntı oluşturmaktadır (f=2). Kaynaştırma kararı olmamasının öğretmenler (rehber öğretmenler ya da sınıf öğretmenler) açısından da önemi sonuçları bulunmaktadır. Rehber öğretmenlerin bu konudaki görüşlerine (% 63) göre; risk altındaki çocuk, tanısı olmadığı için ailesi tarafından kabul edilmemekte (f=1), aile durumu ya da sorunu kabul etmediği ve öğretmenle işbirliği yapmadığı için de çocukta çok az ilerleme sağlanabilmektedir (f=1). Aile durumu kabullenmediğinde, rehber öğretmenler çocuğa ve aileye herhangi bir yardımda bulunamadıklarını (f=2); örneğin ilaç alması gereken çocuğun ilacını alamadığını ya da ailelerin uzmanların önerilerine uymadığını (f=1) belirtmektedir. Bunun yanında, rehber öğretmenler risk altındaki çocuğa BEP hazırlanamadığını dolayısıyla da sınıf öğretmenine herhangi bir öneride ya da yaptırımda bulunamadıklarını (f=1); oysa kaynaştırma kararı ya da raporu olduğunda idarecilerin ve sınıf öğretmenlerinin konuya daha çok önem verdiklerini (f=1) ifade etmektedirler.

c) Rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorunları ve çözüm önerileri

Araştırmada, ele alınan son başlık rehber öğretmenlerin okul öncesinde yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorunları ve çözüm önerilerini kapsamaktadır. Bu başlık altında iki ana tema belirlenmiştir. Bu temalar; kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak yaşanan sorunlar ve güçlükler ile rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının başarısını artırmaya yönelik çözüm önerileri ve beklentilerini içermektedir. Bu gruptaki verilerin analizinden elde edilen tema ve alt temalar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri

	VII- Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yaşanan sorunlar ve güçlükler	**(f)**	**%**
1	Okula, öğretmenlere ilişkin yaşanan sorunlar ve güçlükler	8	100
2	Milli Eğitim Bakanlığı ilgili sorunlar ve güçlükler	6	75
3	Rehberlik Araştırma Merkezlerine ilişkin sorunlar ve güçlükler	3	38
4	Çocuğa ilişkin sorunlar ve güçlükler	2	25
5	Velilerle ilgili sorunlar ve güçlükler	2	25
6	Özel eğitim öğretmeni/ kurumlarla yaşanan sorunlar ve güçlükler	2	25
	VIII- Kaynaştırma uygulamalarına yönelik öneriler ve beklentiler	**(f)**	**%**
1	Milli Eğitim Bakanlığına	8	100
2	Rehberlik Araştırma Merkezlerine	6	75
3	Okul müdürlerine	6	75
4	Rehber öğretmenlere	5	63
5	Okul öncesi öğretmenlerine	4	50
6	Özel eğitim öğretmenlerine	3	38
7	Diğer öneriler	2	25

Araştırmanın bu bölümünde ele alınan yedinci tema rehber öğretmenlerin **okul öncesinde yürütülen kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yaşadıkları güçlükler ve sorunlarla** ilgilidir. Analiz sonuçlarına göre rehber öğretmenlerin tamamı (%100) kaynaştırma uygulamalarını yürütürken, okul idarecileri ve sınıf öğretmenleriyle sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar, idarecilerin ve öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumları (f=2), idareci ve öğretmenlerin eğitim eksikliği (f=3), öğretmenlerin etiketlemede aceleci davranması (f=1), okulun fiziksel koşulları (f=2), sınıfların kalabalık olması (f=2), yardımcı personel yetersizliği (f=3), her şeyin rehber öğretmenden beklenmesi (f=2) ya da rehber öğretmenden hızlı ve kesin çözümler beklentisi (f=1) ve idare-öğretmen-veli iletişim ve işbirliğinin sağlanamaması (f=1) olarak sıralanmaktadır. Rehber öğretmenlerden biri (Ö8), *"zaten sınıf sayılarının hepsi aynıydı, her yaş grubunda bir sınıfımız var ve hepsi kalabalıktı. Gelen kaynaştırma öğrencileri yaş gruplarına uygun sınıflara verilmek zorundaydı" diyerek* okulların fiziksel koşullarının yetersizliğine, sınıf mevcutlarının fazlalığına ve yasal sürece ilişkin sorunlara işaret etmiştir. Öğretmen ve idarecilerle sorun yaşadığını belirten başka bir rehber öğretmen ise (Ö2), bu sorunu *"Bana kalırsa sanki rehber öğretmen bu kaynaştırma öğrencilerinin her şeyidir. Sınıf ortamında da sanki girip her şeyiyle ilgilenmesi, yani ilgilensek öğretmenler arkadaşların ya da idarenin hoşuna gider, ya da işte ne bileyim BEP'lerini ben hazırlayıp versem belki memnun olacaklar. En çok bu konuda beklenti var."* sözleriyle dile getirmiştir. Rehber öğretmenlerin %75'i de, kaynaştırma uygulamalarını yürütürken, Milli Eğitim Bakanlığı'yla ilgili konularda sorunlar ya da güçlükler yaşamaktadır. Bu sorunlar arasında, yasalar ve yönetmeliklerdeki tutarsızlıklar ile varolan mevzuatın doğru bir şekilde uygulanmaması (f=3), MEB'ten okullara sınıf sayılarının artırılması yönündeki baskılar (f=2), öğretmenlere verilen hizmet içi eğitimlerin yetersiz oluşu (f=3) ve rehber öğretmenlerin yasal olarak yetki ve yaptırım gücünün olmaması (f=3) sayılabilir. Üç rehber öğretmen ise RAM'larla ilgili süreçlerde yaşanan sorunlardan bahsetmektedir (% 38). Bu sorunlar, RAM'lardaki değerlendirme sürecinin çok uzun olması (f=2), okul öncesinde değerlendirme ve gönderme formlarının olmaması (f=1) ve değerlendirme sonuçlarına

duyulan güvensizlik (f=2) olarak ifade edilmektedir. Rehber öğretmenler ayrıca, özel gereksinimli olan ya da risk altında olan çocuklarla (%25) ve bu çocukların aileleriyle (%25) yaşadıkları sorunlardan bahsetmektedirler. Örneğin, ağır derece engeli olan bir çocukla BEP'i uygulamada yaşanan güçlükler (f=2) veya ailenin çocuğu kabul etmemesi, sorunu gizlemesi, gerektiği halde özel eğitim raporu almaması (f=2) gibi. Bunun yanı sıra rehber öğretmenler özel eğitim kurumları ve özel eğitim öğretmenleriyle de bazı sorunlar yaşamaktadır (%25). Bu sorunlar, özel eğitim öğretmeninin iletişim ve işbirliği yapmaması (f=1), özel eğitim kurumların fiziksel koşullarının ve donanımlarının yetersiz olması (f=1) ve özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve beceri eksiklikleri (f=1) vb. gibi sorunlardır.

Verilerin analizi sonucunda belirlenen son tema rehber öğretmenlerin **kaynaştırma uygulamalarının başarısını artırmaya yönelik çözüm önerileri ve beklentiler**iyle ilgilidir. Bu tema altında, ilk olarak rehber öğretmenlerin tamamının (%100) MEB'ten kaynaştırma uygulamalarının yürütülmesine ilişkin birtakım beklentileri olduğu görülmektedir. Rehber öğretmenlerin görüşlerine göre, özel eğitim kapsamında engel türleri ve düzeyleri yeniden gözden geçirilmeli ve hangi düzeydeki çocukların okul öncesine alınacağına karar verilmeli (f=1), her okula bir özel eğitim öğretmeni verilmeli (f=1), alan dışı öğretmen atamalarına son verilmeli (f=1), bilgi ve destek almada özel eğitimle ilgili kurumların niteliği artırılmalıdır (f=1). Ayrıca, öğretmenlere düzenli eğitim ve destek sağlanmalı (f=3), öğretmenleri teşvik etmek için sınıflara yardımcı personel verilmelidir (f=2). Bunun yanı sıra, sınıf mevcutları azaltılmalı (f=2) ve okullara sayıyı artırma konusunda baskı yapmak yerine niteliğe önem vermelidir (f=1). Son olarak, okul rehberlik programı yeniden gözden geçirilmeli ve okul öncesi değerlendirme formları oluşturulmalıdır (f=1). İkinci sırada, rehber öğretmenlerin RAM'lardan (%75) ve okul müdürlerinden beklentileri (%75) yer almaktadır. Rehber öğretmenlerin görüşlerine göre, RAM'lardaki uzmanlar doğru değerlendirme yapmalı ve doğru kararlar vermeli (f=2), okula gelip yerinde değerlendirme yapmalı (f=1) ve öğretmenlere bilgi ve destek vermelidirler (f=4). Diğer taraftan, idarecilere de özel eğitim ve kaynaştırma konusunda eğitim verilmeli ve bilinçlendirilmeli (f=3), idareciler okulda gerekli fiziksel düzenlemeleri yapmalı (f=1), kaynaştırma öğrencisini kabul etmeli ve diğer çocuklarla eşit davranmalılar (f=1). Ek olarak, idareciler BEP'lerin uygulanması konusunda sınıf öğretmenine yaptırım uygulayabilmeli (f=1), ancak diğer taraftan okulun ya da öğretmenin başarısını kaynaştırma öğrencisinin akademik başarısına bağlamamalı ve bu yönde öğretmene baskı oluşturmamalıdır (f=1). Rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan diğer meslektaşlarına/ rehber öğretmenlere (%63) ve sınıf öğretmenlerine (%50) yönelik olarak da bir takım önerileri bulunmaktadır. Bu öneriler arasında, rehber öğretmenlerin kaynaştırma konusunda eğitim alması (f=5), özel gereksinimli çocuğa karşı olumlu tutum geliştirmesi ve çocuğu kabul etmesi (f=1) sayılabilir. Aynı şekilde, sınıf öğretmenleri de kaynaştırma konusunda eğitim almalı ve BEP'i çok iyi öğrenmeli (f=3) özel gereksinimli çocuğa karşı olumlu tutum geliştirmeli ve çocuğu kabul etmelidirler (f=1). Son olarak, rehber öğretmenlerin özel eğitim kurumlarından ve özel eğitim öğretmenlerinden de bazı beklentileri bulunmaktadır (% 38). Bu beklentiler, özel eğitim kurumları ve özel eğitim öğretmenlerinin olaya ticari açıdan bakmamaları (f=1), özel eğitim öğretmenlerinin okul

ziyaretleri yapmaları ve öğretmenle işbirliği içinde olmaları (f=2), daha doğru BEP hazırlamaları ve özel eğitim kurumlarının fiziksel koşullarının iyileştirmesi (f=1) gibi beklentilerdir. Bu konuda, bir rehber öğretmen (Ö5), *"özel eğitim öğretmeni geldi, öğretmenimizle görüştü. Bence çok verimli oldu, çok iyi oldu. Bunun sürekli hale getirilmesi gerekirdi, aylık mesela gelebilirdi, ama yoğun olduğunu gelemeyeceğini söyledi, dönemlik olabilir dedik"* sözleriyle, özel eğitim öğretmeni ile işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir. Diğer öneriler olarak da rehber öğretmenler (%25), ailelere eğitim verilmesini (f=1), üniversitelerin okul öncesi kurumlarla işbirliği yapmasını ve öğretmenlere eğitim vermesini (f=1), ilgili dernekler ve kurumlarla da iletişim ve işbirliğinin artırılmasını (f=1) istemektedirler.

2. *Nicel bulgular*

Rehber Öğretmen Görüşme Formunun üçüncü bölümünde öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarını yürütmede kendilerini yeterli ve yetersiz hissettikleri konular ile güçlük çektikleri konuları belirlemeleri ve ardından da öncelikli olarak bilgi edinmek istedikleri konuları sıralamaları istenmiştir. Analiz sonucuna göre öğretmenlerin kendilerini yeterli ve yetersiz gördükleri konular frekanslarına ve yüzdelerine göre, öğrenme gereksinimi duydukları konular ise öncelikli ilk beş konuyu derecelendiren öğretmenlerin yüzdelerine göre Tablo 3'te sıralanmıştır.

Tablo 3'e bakıldığında rehber öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%88 ile %100), kendilerini okul yönetimi ve öğretmenlerle iletişim ve işbirliği konusunda; özel gereksinimli olan ve olmayan tüm çocukların aileleriyle iletişim ve işbirliği konularında yeterli görmektedirler. Benzer şekilde, rehber öğretmenlerin yaklaşık %63'ü kendilerinin, problem davranışları gözleme ve kaydetme, öğretimsel düzenlemeler ve uyarlamalar ile BEP hazırlama konularında öğretmene bilgi verme ve yardım etmede yeterli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3
Öğretmenlerin Kendilerini Yeterli ve Yetersiz Gördükleri Konular İle Öğrenme Öncelikleri

Konular	**Yeterlilikler**		**Güçlükler**		**Öncelikler**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1. Kurumdaki okul öncesi öğretmenlerle iletişim ve işbirliği	**8**	100	0	0	0	0
2. Normal gelişim gösteren çocukların aileleriyle iletişim ve işbirliği	**8**	100	0	0	0	0
3. Özel gereksinimli çocukların aileleriyle iletişim ve işbirliği	**7**	88	1	13	1	13
4. Okul yönetimi ile iletişim ve işbirliği	**7**	88	1	13	1	13
5. Özel gereksinimli çocuk için BEP hazırlamada öğretmene bilgi ve yardım	**5**	63	3	38	**6**	75
6. Öğretimsel düzenlemeler ve uyarlamalarda öğretmene bilgi ve yardım	**5**	63	3	38	**5**	63
7. Problem davranışları gözlemleme ve kaydetmede	**5**	63	3	38	**4**	50

	öğretmene bilgi ve yardım						
8.	Davranış değiştirme yöntem ve uygulamalarında öğretmene bilgi ve yardım	1	13	**7**	88	**5**	63
9.	Çocuğun performansını değerlendirmede öğretmene bilgi ve yardım	2	25	**6**	75	**6**	75
10.	Özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri	3	38	**5**	63	**6**	75
11.	Özel eğitim/ kaynaştırmaya ilişkin yasalar ve düzenlemeler	3	38	**5**	63	**5**	63
12.	Özel eğitim öğretmenleri ile iletişim ve işbirliği	1	13	**7**	88	1	13
13.	Rehberlik araştırma merkezleriyle iletişim ve işbirliği	3	38	**5**	63	0	0
14.	Diğer uzmanlarla (fizyoterapist, dil ve kon. terapisti gibi) iletişim ve işbirliği	2	25	**5**	63	0	0

Buna karşın grubun yarıdan fazlası (%62,5- %87,5) özel eğitim ya da kaynaştırmaya ilişkin yasalar ve düzenlemeler ile özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri hakkında; özel gereksinimli çocuğun performansını değerlendirmede, davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirlemede ve uygulamada öğretmene bilgi ve yardım konularında kendilerini yetersiz görmekte, ayrıca özel eğitim öğretmenleriyle, RAM'larla ve diğer uzmanlarla (fizyoterapist, dil ve konuşma terapisti vb. gibi) iletişim ve işbirliğinde güçlük yaşamaktadır.

Son olarak, özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri ile bu çocukların performanslarını değerlendirmede ve BEP hazırlamada öğretmene bilgi ve yardım konuları rehber öğretmenlerin (%75) bilgi edinmek istedikleri öncelikli konulardır. Ayrıca, rehber öğretmenlerin, özel eğitim ya da kaynaştırmaya ilişkin yasalar ve düzenlemeler; öğretimsel düzenlemeler ve uyarlamalar; davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirlemede ve uygulamada öğretmene bilgi ve yardım konularında (%62,5) bilgi ve beceriye ihtiyaçları vardır. Rehber öğretmenler ayrıca, problem davranışları gözlemleme ve kaydetmede öğretmene bilgi ve yardım konusundaki (%50) öğrenme gereksinimlerini de dile getirmektedirler.

Sonuç olarak, nitel ve nicel yöntem kullanılarak iki tür verinin toplandığı bu çalışmadan elde edilen bulguların birbirini tamamladığı ve desteklediği görülmektedir. Nitel verilerin incelendiği birinci kısımda, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenler okula ilişkin faktörlerin (idareciler, öğretmenler, okulun fiziksel koşulları) kaynaştırmanın başarısını etkileyen en önemli faktör olduğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin önemli görev ve sorumlulukları bulunmakta ancak bu görev ve sorumlukları yerine getirmede ciddi güçlükler yaşamaktadırlar. Nicel verilerden elde edilen bulgulara göre de rehber öğretmenler, kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak, özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri, eğitsel değerlendirme yapma ve BEP hazırlama, davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirleme, kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirmede okul öncesi öğretmenine bilgi ve yardım konularında daha fazla bilgi ve beceriye gereksinim duymaktadırlar.

Tartışma

Nitel ve nicel veri olmak üzere iki tür verinin toplandığı bu çalışmada 2011 yılından bu yana okul öncesi eğitim kurumlarında çalışmaya başlayan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri ve gereksinimleri belirlenmeye çalışılmış, elde edilen bulgular ilgili alanyazın ve Türkiye'deki kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde yorumlanmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenler, kaynaştırma uygulamalarının özel gereksinimli çocuklar için yararlı ve gerekli olduğunu düşünmekte ancak başta okula ve öğretmenlere ilişkin faktörler olmak üzere olmak üzere çeşitli nedenlerle bu uygulamaların başarısız olduğunu düşünmektedirler. Okula ilişkin olumsuz faktörlerin başında ise, okulun fiziksel koşullarının yetersizliği ile idarecilerin ve öğretmenlerin (rehber öğretmenler ve okul öncesi öğretmenleri) kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumları ve kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve beceri eksiklikleri gelmektedir.

Kaynaştırmanın uygulamalarının başarısındaki en önemli faktörlerden biri okul yöneticileridir. Okul yöneticilerinin kaynaştırma eğitiminin önemine inanması ve kaynaştırmaya ilişkin olumlu tutum göstermeleri okuldaki diğer tüm personelin de kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyecektir (Batu, 2000). Okul yönetiminin kaynaştırmaya bakışı okulun fiziksel koşullarının düzenlenmesi ve okuldaki tüm personelin kaynaştırma uygulamalarına hazırlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir ifadeyle, okul yönetiminin kaynaştırmanın gereğine inanması, öğretmenlerin bilgilendirilmesinde, sınıflardaki öğrenci sayılarının belirlenmesinde, okulun ve sınıfların fiziki ortamlarının hazırlanmasında, araç-gereçlerin sağlanmasında ve özel eğitim öğretmenleriyle işbirliğinde kolaylıklar sağlayabilecektir. Dolayısıyla, kaynaştırma uygulamalarının başarısında okul yöneticilerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumları ile bilgi ve becerileri önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, rehber öğretmenlerin görüşlerine göre idarecilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve beceri eksiklikleri olduğunu düşündürmekte; okul yöneticilerinin kaynaştırmaya ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının önemi alanyazındaki benzer çalışmalarda da vurgulanmaktadır. Örneğin, Aliyev ve arkadaşları (2012), okullardaki özel eğitim hizmetlerinin de içinde yer aldığı, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin ebeveynler, öğretmenler ve idarecilerden oluşan bir ekip çalışması ile yürütülmesi gerektiğini ve okul yöneticilerinin de bu ekibin başı olduğunu belirtmektedirler. Bu ekip içerisinde kritik bir rol üstlenen idarecilerin görevleri ise, a) okul rehberlik programını desteklemek, b) programın planlanmasını ve yürütülmesini sağlamak ve c) programın uygulanması için gerekli kaynakları bulmak şeklinde sıralanmaktadır (Yeşilyaprak, 2002). Ancak yapılan çalışmalarda, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul yöneticilerinin özel eğitim ve rehberlik hizmetleri açısından önemli sorumlulukları bulunmasına karşın, okul öncesi yaş grubundaki çocuklara yönelik psikolojik danışma ve rehberlik programlarını uygulamada yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları görülmektedir (Aliyev ve diğ., 2012).

Alanyazında okul öncesi öğretmenlerle yapılan benzer çalışmalarda (Akalın, Demir, Sucuoğlu, Bakkaloğlu ve İşcen, 2014; Avcıoğlu, Sazak-Pınar ve Öztürk, 2004; Sargın ve Sünbül, 2002) kaynaştırmanın başarısında öğretmen tutumlarının belirleyici bir rol oynadığı belirtilmektedir. Genel olarak okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin olumlu tutumlar sergiledikleri ancak bu tutumların özür türüne ve derecesine göre farklılaştığı, çocuğun özür durumu ağırlaştıkça öğretmenlerin de olumsuz tutum içine girdikleri görülmektedir. Başka bir ifade ile okul öncesi öğretmenleri ağır derecede engeli bulunan ya da çoklu engele sahip çocukları sınıflarında istememektedirler (Akalın ve diğ., 2014; Gök ve Erbaş, 2011; Sargın ve Sünbül, 2002; Varlıer ve Vuran, 2006). Diğer taraftan, öğretmenin yaşı ve mesleki deneyimi artıkça kaynaştırmaya karşı daha olumsuz tutumlar sergiledikleri görülmekte, ancak öğretmenin eğitim düzeyi arttıkça kaynaştırmaya ilişkin olumlu tutumlarının da artığı görülmektedir. Başka bir ifade ile lisans mezunu öğretmenler meslek lisesi mezunu öğretmenlere göre kaynaştırmaya ilişkin daha olumlu tutumlar sergilemektedirler (Avcıoğlu ve ark., 2004). Okul öncesi öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumları, kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve becerilerinden etkilenmektedir. Yapılan çalışmalar okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi ve beceri eksiklikleri olduğunu ortaya koymaktadır (Akalın ve diğ., 2014, Gök ve Erbaş, 2011; Kapçı ve diğ., 2003; Özaydın ve Çolak, 2011; Soodak ve diğ., 2002; Şen, 2003; Varlıer ve Vuran, 2006; Yavuz, 2005). Okul öncesi öğretmenleri, özel gereksinimli çocukların özellikleri, BEP hazırlama (özellikle çocuk için öğretimsel amaçlar seçme ve bu amaçları okul öncesi müfredatına gömme), problem davranışlara müdahale, özel gereksinimli çocuklarla iletişimi başlatma ve sürdürme, özel gereksinimli çocukların kaynaştırma programına ve sınıfa hazırlanması (geçiş programı ve diğer çocuklara bilgi verme) gibi neredeyse kaynaştırmanın tüm boyutlarında eğitime, deneyime ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (Akalın ve diğ., 2014). Bu gereksinimler içerisinde okul öncesi öğretmenlerinin özellikle de sınıf yönetimi ve problem davranışlar konularına odaklandıkları görülmektedir. Okul öncesi öğretmenleri hem normal gelişim gösteren çocuklar hem de özel gereksinimli çocuklarda problem davranışlar gözlemekte ve bu problem davranışlarla baş etmede daha çok sözel teknikleri ya da sözel iletişim yöntemini kullanmakta (Güven ve Cevher, 2005; Sadık, 2003) ancak bu yöntem özel gereksinimli çocuklarda çoğu zaman işe yaramamakta ve öğretmenler davranış değiştirme tekniklerini uygulama konusunda yetersiz kalmaktadırlar (Akalın ve diğ., 2014).

Kaynaştırma uygulamalarının başarılı bir şekilde yürütülmesinde, idarecilerin ve öğretmenlerin yanı sıra rehber öğretmenlerin de önemli sorumlulukları vardır. Örneğin, sınıf ve branş öğretmenlerinin özel gereksinimli çocukların sergiledikleri problem davranışlarda ya da öğrenmeyle ilgili sorunlarında ilk danıştıkları kişiler rehber öğretmenlerdir (Alver ve ark., 2011). Okul öncesi öğretmenleri, rehber öğretmenlerden genellikle sınıf içi problem davranışlara müdahale ve davranış değiştirme yöntem ve tekniklerini uygulama konularında yardım ve destek istemektedirler. Gerektiğinde de rehber öğretmenlerden bu gibi sorunlara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmeleri beklenmektedir. Bu nedenle kaynaştırma uygulamalarının

gerçekleştirilmesinde, rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının yanı sıra özel eğitim danışmanlığı yapmaya ilişkin öz-yeterlik algıları da önemli rol oynamaktadır. Oysa, yapılan çalışmalar rehber öğretmenlerin henüz daha lisans eğitimlerinden başlayarak kaynaştırma eğitimine yeterince hazırlanmadıklarını, bu nedenle kaynaştırmaya ilişkin olumsuz tutumlar sergileyebildiklerini (Alver ve ark., 2011) ve kaynaştırma uygulamalarını yürütmeye ilişkin öz-yeterlik algılarının da düşük olduğunu göstermektedir (Yüksel ve diğ., 2012). Örneğin, Alver ve arkadaşlarının (2011) yaptıkları çalışmada, rehber öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre kaynaştırmaya yönelik tutumlarında anlamlı bir fark olmadığı, ancak yakın çevrelerinde engelli birey olan öğrencilerin kaynaştırma eğitimine daha olumsuz yaklaştıkları ve öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (%82) mezun olduktan sonra özel eğitim kurumlarında çalışmayı istemedikleri görülmüştür. Araştırmacılar bu üç bulguyu, öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve beceri eksikliklerine bağlamışlar, lisans eğitimleri sırasında kaynaştırma eğitimine ilişkin ders almanın tutumları olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Yüksel ve diğerlerinin (2012) yaptıkları çalışmada da, rehber öğretmen adaylarının genel olarak özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz-yeterlik algılarının orta düzeyin altında olduğu, buna karşın alınan eğitimlerin miktarı artıkça öz yeterlik düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar, kaynaştırmaya ilişkin öğretim becerileri ve deneyimleri artan öğretmenlerin daha olumlu tutumlar sergilediklerini, özel eğitim tekniklerini bilen öğretmenlerin, normal sınıflarda bu teknikleri bilmeyen öğretmenlerden daha başarılı olduklarını göstermektedir (Alver ve ark., 2011). Benzer şekilde, özel eğitim alanındaki mesleki deneyim öğretmenlerin öz yeterliklerini olumlu yönde etkilemekte, alanda çalışma deneyimi ya da okul deneyimi uygulamaları ve staj süreleri arttıkça psikolojik danışman adaylarının öz yeterliği de artmaktadır (Yüksel ve diğ., 2012).

Rehber öğretmenlerin, özel gereksinimli küçük çocukların kaynaştırma eğitimine ilişkin özel eğitim ve rehberlik hizmetlerini planlama ve yürütmede önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklar kısaca "rehberlik yapma, bilgi kaynağı olma, aileler, öğretmenler, idareciler ve öğrenciler arasında dengeyi sağlama, önleyici ya da koruyucu müdahalelerde bulunma" şeklinde sıralanmaktadır (Aliyev ve diğ., 2012). Kaynaştırma uygulamaları içerinde rehber öğretmenlerden ayrıca özel gereksinimli olma riski taşıyan çocuklarla da bir takım çalışmalar yapmaları beklenmekte, örneğin, rehber öğretmenlerin RAM'a değerlendirmeye göndermeden önce öğretmenlerle işbirliği içinde risk altındaki çocukları gözlemek, gönderme öncesi müdahaleleri uygulamak ve ailelerine bilgi vermek gibi önemli görev ve sorumlukları da bulunmaktadır (Özengi, 2009). Ancak bu araştırmanın sonuçları rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve becerilerinin sınırlı olduğunu ve kaynaştırma konusunda eğitime ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin bilgi ve beceri gereksinimlerinin genel olarak yasal düzenlemeler, özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri ve kaynaştırma uygulamalarını yürütmede öğretmene bilgi ve yardım konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Rehber öğretmenlerin bilgi ve beceri eksikliklerine ilişkin bu bulgular, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerle (Aliyev ve diğ., 2012) ve rehber öğretmen adaylarıyla (Alver ve ark., 2011; Yüksel ve diğ., 2012) yapılmış benzer çalışmaların

bulgularıyla da paralellik göstermektedir. Rehber öğretmenlerin ifade ettikleri bilgi ve beceri eksikliklerinin temelinin, özel gereksinimli çocuklarla çalışmaya ilişkin deneyim eksikliklerinin yanı sıra öğretmen adaylarının lisans eğitimlerine kadar uzandığı söylenebilir. Lisans eğitimleri sırasında kaynaştırma ya da özel eğitime ilişkin az sayıda ders alan ya da bu konularda hiç ders almayan öğrencilerin öğretmenlik hayatına geçerken mesleki becerilerine ilişkin öz yeterlik algılarının düşük olduğu (Yüksel ve diğ., 2012) ve kaynaştırma uygulamalarını yürütmede güçlüklerle karşılaştıkları görülmektedir (Alver ve ark., 2011). Ayrıca, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenler de açık bir iş tanımları olmadığını ve kaynaştırma uygulamalarını yürütmede güçlüklerle karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle de rehber öğretmenlerin kaynaştırma konusunda eğitim almaları ve kaynaştırma programlarına daha iyi hazırlanmaları gerekmektedir (Aliyev ve diğ., 2012).

Türkiye'de 1983 yılından bu yana özel gereksinimli öğrencilere yönelik kaynaştırma uygulamaları yürütülmektedir. Yapılan çalışmalarda, kaynaştırmanın gerek kaynaştırılan öğrenciye gerekse çevresine pek çok yararları olduğu açıklanmakta ancak kaynaştırmanın yararlarının artırılması için de eğitim ortamlarında bir takım düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Kırcaalı-Iftar, 1998; Kırcaali-İftar ve Uysal, 1999; Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Bu düzenlemelerden bazıları, a) öğretmenlerin ve tüm personelin kaynaştırma yaklaşımını benimsemesi, b) kaynaştırma sınıfının hazırlanması, c) eğitim programının bireyselleştirilmesi, d) etkili sınıf yönetimi tekniklerinin kullanılması olarak sıralanabilir (Kırcaali-İftar ve Uysal, 1999). Bu düzenlemelerin yanı sıra, kaynaştırma uygulamaları için okullardaki tüm personelin hazırlanması, öğretmenlere kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve deneyim kazandırılması, çocuğa ve öğretmene uygun destek hizmetlerinin sağlanması, okulların ve en önemlisi okul müfredat programlarının kaynaştırmayı kolaylaştıracak şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 2004).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, okul öncesinde kaynaştırmanın başarısının, iyi eğitim almış personel, uygun destek hizmetleri, uygun fiziksel koşullar ve özel gereksinimli çocukların gereksinimlerini karşılayacak araç-gereçler ile olumlu yönetici ve öğretmen tutumlarına bağlı olduğu bir gerçektir. Okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamalarına ilişkin bu koşulların sağlanmasında ve kaynaştırmanın başarıyla yürütülmesinde rehber öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Başka bir ifadeyle, rehber öğretmenlerin hem okul rehberlik servisinin işleyişini sağlamak hem de kaynaştırma öğrencilerine yönelik idarecilere, öğretmenlere, okuldaki diğer personele ve ailelere özel eğitim danışmanlığı yapmak gibi önemli görev ve sorumlukları bulunmaktadır. Bu nedenle de, okul öncesi kaynaştırma uygulamalarının başarısını artırmak için, rehberlik servislerinin güçlendirilmesi, bu amaçla da rehber öğretmenlerin bilgi, beceri ve deneyimlerini artıracak işlevsel eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir.

İleri araştırmalarda, a) rehber öğretmenler tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinin niteliğini artırmaya yönelik çalışmaların yapılması, b) rehber öğretmenlere özel eğitim

danışmanlığına yönelik bilgi ve becerilerin öğretilmesi ve c) belirlenen gereksinimlere yönelik öğretmen eğitimi programları hazırlanarak bu programların rehber öğretmen ve çocuk çıktıları üzerindeki etkilerinin araştırılması önerilebilir. Ayrıca, a) rehber öğretmenlerin mezun oldukları bölüm, özel eğitime ilişkin aldıkları eğitim ve cinsiyet gibi farklı değişkenler açısından kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin ve gereksinimlerinin değişip değişmediği ve b) farklı bölgelerdeki okullarda, farklı öğrenim kademesinde ve farklı engel türlerindeki çocuklarla çalışan rehber öğretmenlerin gereksinimlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenebilir.

Uygulamada ise, a) araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler temel alınarak sistemin iyileştirilmesi ve kaynaştırmanın yararlarının artırılması için gerekli özel eğitim hizmetleri ile rehberlik ve danışma hizmetlerinin düzenlenmesi ve b) okul öncesinde kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yasal düzenlemelerin ve işleyişin gözden geçirilmesi ve c) özel eğitimle ilgili kurumların çalışmalarının daha iyi denetlenmesi ve kurumlar arası iletişim ve işbirliğinin artırılması gerekmektedir. Ek olarak, a) rehber öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik olumlu tutum geliştirmelerine yardım eden, özel eğitime ilişkin yeterliliklerini arttırıcı ve özel eğitim alanını tanıtıcı etkinlikler yapılabilir ve b) rehberlik ve psikolojik danışma programlarına özel eğitim ve kaynaştırmaya ilişkin daha fazla ders eklenerek, uygulama ya da kaynaştırma deneyimi olanağı sağlanabilir.

Kaynakça/References

Akalın, S., Demir, Ş., Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., & İşcen, F. (2014). The needs of inclusive preschool teachers about inclusive practices. *Eurasian Journal of Educational Research, 54,* 39-60.

Aliyev, R., Erguner-Tekinalp, B., Ulker, R., & Shine-Edizer, F. (2012). The Perceptions of School Counselors and Principals Towards New Psychological Counseling and Guidance Services in Early Childhood Education in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice, 12*. 3083-3098.

Alver, B., Bozgeyikli, H., & Işıklar, A. (2011). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı Öğrencilerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Journal of Graduate School of Social Sciences, 15* (1), 155-168.

Avcıoğlu, A., Sazak Pınar, E., & Öztürk, T. (2004). Okulöncesi Kurumlarında Uygulanan Kaynaştırmaya Yönelik Öğretmen ve Anne-Baba Tutumlarının İncelenmesi, *14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, Özel Eğitimden Yansımalar.* Kök Yayıncılık, Ankara.

Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi, 2* (4), 35-45.

Batu, S., & Topsakal, M. (2003). Özel eğitim danışmanlığı süreci ve bir danışma örneği. *Özel Eğitim Dergisi, 4* (1), 19-29.

Çolak, A. ve Uzuner, Y. (2004). Zihin özürlü çocukların okuma yazma öğrenmeleri ve özel eğitim öğretmenleri: Yarı yapılandırılmış görüşme araştırması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 4* (2), 241-270.

Gök, G. & Erbaş, D. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education, 3* (1), 66-87.

Güven, D., & Cevher, N. (2005). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18* (2), 1-22.

Kapcı, E.G, Acarlar, F. & Küçüker, S (2003). *Supports and barriers scale for pre-school inclusion* OMEP World Congress. Kuşadası, Turkey

Kırcaali-İftar, G. (1992). Özel eğitimde kaynaştırma. *Eğitim ve Bilim. 16,* 45-50.

Kırcaail-lftar G. (1998). *Kaynaştırma ve destek özel eğilim hizmetleri*. S. Eripek (Ed.), Özel Eğitim. Eskişehir; Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. 17-26.

Kırcaali-İftar, G., & Uysal, A. (1999). Zihin özürlü öğrencilere özel eğitim danışmanlığı aracılığı ile uygulanan resimli fişlerle okuma yazma öğretiminin etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi, 2* (3), 3-13.

Kuş, E. (2007). *Nicel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı yayıncılık

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newburry Park, CA: Sage

MEB (1968). Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği. Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın 13.01.1968 tarihli ve 2 sayılı kararı. 05.03.2014 tarihinde ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/ fihrist_1968.pdf adresinden indirilmiştir.

MEB (1983). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu. 15.10.1983 tarihli ve 18192 sayılı resmi gazete. 02.03.2014 tarihinde http://www.kanunum.com/files/2916-1.pdf adresinden indirilmiştir.

MEB (1985). Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği. 16/12/1985 tarihli ve 2201 sayılı Tebliğler Dergisi. 02.03.2014 tarihinde mebk12.meb.gov.tr/meb.../25043533_rehberlkhzmetlerynetmel.doc adresinden indirilmiştir.

MEB (1997). Özel Eğitim Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname. 03.03.2014 tarihinde http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname adresinden indirilmiştir.

MEB (1999). Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Ve Kurumların Yönetici Ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik. 02.03.2014 tarihinde, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/8301.html adresinden indirilmiştir.

MEB (2001). Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. 17.4.2001 tarih ve 24376 sayılı resmi gazete. 06.03.2014 tarihinde http://orgm.meb.gov.tr/www/mevzuat/icerik/88 adresinden indirilmiştir

MEB (2004). Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği. 08.06.2004 tarihli ve 25486 sayılı resmi gazete. 02.03.2014 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25486_.html adresinden indirilmiştir.

MEB (2011). Okul Öncesi Eğitiminin Yaygınlaştırılması. Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün 1984 sayılı ve 2011/44 nolu genelgesi. 06.03.2014 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2011_44.html adresinden indirilmiştir.

MEB (2012). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmî Gazete yayınlanan ve 21.7.2012 tarih ve 28360 sayı ile değişiklik yapılan yönetmelik. 02.03.2014 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html adresinden indirilmiştir.

MEB (2014). Okul Öncesi Eğitim Programı. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. 06.03.2014 tarihinde http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf adresinden indirilmiştir.

Metin, N. (1997). 'Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları' ÖZEV. *Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı Yayın Organı, 2*, 10-11

Miles, M., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Orhan, M. (2010). *Okulöncesi kaynaştırma öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal becerileri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Osborne, A. G., & DiMattia, P. (1994). The IDEA'S least restrictive environment: Legal implications. *Exceptional Children, 61*, 6-14

Özengi, S., 2009. *Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü ilköğretim okullarındaki rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir

Sadık, F. (2003). Okul öncesi sınıflarda gözlenen problem davranışlar ve bu

davranışlarla baş etmede öğretmenlerin kullandıkları yöntemler. *Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*, 88-97.

Sargın, N., Sünbül, A. M. (2002). *Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Tutumları: Konya İli Örneği*. XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, 23-26 Ekim, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC.

Soodak, L. C., Erwin, J. E., Winton, P., Brotherson, M. J., Turnbull, A. P., & Hanson, M. J. (2002). Implementing inclusive early childhood education: a call for professional empowerment. *Topics in Early Childhood Special Education, 22* (2), 91-102.

Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/araştırmalar (1980-2005). *Özel Eğitim Dergisi, 5* (2), 15-23.

Sucuoğlu, B. & Kargın, T.(2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa

Şahin, S.(2003).“Ozel Eğitimin Tarihçesi”, *Özel Eğitime Giriş* (Ed. Ayşegul Ataman) Ankara. Gunduz Eğitim ve Yayıncılık.

Şen, S. (2003). Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim gereksinimlerinin saptanması ve hizmet-içi eğitimle yetiştirilmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*, 111-121.

Tawney, J. W., & Gast, D. L. (1984). *Single-subject research in special education*. Columbus, OH: Merrill.

Varlıer, G. & Vuran, S. (2006). The views of preschool teachers about integration. Educational Sciences: *Theory & Practice, 6* (2),578-585.

Yavuz, C. (2005). *Okul öncesi eğitimde kaynaştırma eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Ankara.

Yeşilyaprak, B. (2002). *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. Ankara:Nobel.

Yıldırım A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, K., Diken, İ. H., Aksoy, V., & Karaaslan, Ö.(2012). Rehber Öğretmen Adaylarının Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberliğe İlişkin Öz-Yeterlik Algıları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31* (1), 137-148.